

Til Etikkrådet for statens pensjonsfond utland (Etikkrådet)

Forslag til endringer av Etikkrådets praktisering av atferdskriteriet i Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utland

Det vises til opplysninger i VG om at Etikkrådet har åpnet for at Statens pensjonsfond utland (Oljefondet) kan investeres i den amerikanske bombeprodusenten General Dynamics som lagde bomben som drepte over 40 skolebarn i Jemen i fjor. VG har også tidligere skrevet om at Oljefondet har investert i bombeprodusenten Raytheon som selger bomber som Saudi-Arabia bruker mot sivile i Jemen. Som vi skal begrunne nærmere nedenfor foreslås det at Etikkrådet nå endrer sin tolkning av Retningslinjene for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utland (Retningslinjene) sine bestemmelser om atferdskriteriet.

Etikkrådet begrunner sine tilrådninger om ikke å utelukke de aktuelle bombeprodusentene med at dette kun kan skje hvis selskaper produserer våpen hvor det foreligger et tydelig element av medvirkning fra selskapets side til omfattende brudd på humanitærretten. Videre uttaler Etikkrådet at siden det ikke er noe generelt forbud mot at Oljefondet kan investere i selskaper som produserer våpen, virker det uunngåelig at det kan oppstå situasjoner hvor våpen som er produsert av selskaper som fondet har investert i, brukes i strid med humanitærretten. Disse uttalelsene er både misvisende i forhold til om det er ordlyden i Retningslinjene eller Etikkrådets tolkning av disse som åpner for investeringer i selskaper som lager bomber som blir brukt mot sivile i Jemen. Tolkningen til Etikkrådet strider også med de normer som finnes for ansvarlig næringsliv og internasjonale regler for salg av våpen.

Etikkrådets praktisering av Retningslinjene

Etter Retningslinjene § 3, 1. ledd kan selskaper utelukkes etter det såkalte atferdskriteriet hvor det er en «uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for enten..». Hva som menes med «uakseptabel risiko» er ikke utdypet av Finansdepartementet. Det er derfor Etikkrådets ansvar å tolke hva som ligger i dette. Og det er også innenfor Etikkrådets mandat å kunne endre tidligere praktisering av hva som menes med «uakseptabel risiko».

Våpensalg kan anses som en handling som danner grunnlag for utelukkelse etter Retningslinjene § 3, bokstav b. Etikkrådet har i sin praksis lagt til grunn at selskaper kun skal

utelukkes hvis det er rimelig å bebreide selskapet for handlinger eller unnløtelser som medfører grove normbrudd. Det er offentliggjort to saker som gjelder selskapers medvirkning til brudd på krigens regler via salg hvor denne praksisen er utdypet nærmere:

- 1) I 2005 ble Oljefondet kritisert for sin investering i det amerikanske selskapet Caterpillar. Bakgrunnen var at Caterpillar leverte bulldosere til den israelske hæren. Dette er i utgangspunktet sivile maskiner som i Israel ble bygget om med pansring og utstyrt til militær bruk. Slike pansrede bulldosere har blitt brukt av den israelske hæren mot palestinsk sivilbefolkning blant annet ved å rive palestinske hjem og ødelegge palestinsk jordbruksland. Etikkrådet vurderte selskapets ansvar slik:

«Etikkrådet anser det som klart at israelske myndigheter har brukt materiell levert av Caterpillar til å begå handlinger som trolig kan sies å utgjøre menneskerettsbrudd. Samtidig er det, fordi materiellet som Caterpillar leverer til israelske myndigheter også har legitime anvendelser for disse, problematisk å skulle holde selskapet ansvarlig for enhver bruk av dets produkter. Etikkrådet legger til grunn at på samme måte som med alminnelig militært materiell, herunder ulike lovlige våpentyper, vil anvendelsen kunne være både legitim og lovlig, men også kunne benyttes til handlinger som må anses som uetiske eller til og med ulovlige. På samme måte som med komponenter til inhumane våpentyper som har flere bruksområder (ref. diskusjon av «dual use» i tilrådingen om uttrekk av selskaper som produserer komponenter til kjernevåpen), vil hovedregelen måtte være at slike produkter ikke faller innenfor fondets etiske retningslinjer. Det må altså foreligge et sterkt element av medvirkning fra Caterpillar til eventuelle normbrudd hvis selskapet skal utelukkes til tross for dette. Etikkrådet antar at det vil være vanskelig å finne fakta som vil gi grunnlag for utelukkelse av selskapet fordi det leverer materiell til israelske myndigheter.»

- 2) I 2009 anbefalte Etikkrådet utelukkelse av det israelske selskapet Elbit. Bakgrunnen var at selskapet leverte overvåkningsutstyr til den israelske separasjonsbarrieren («muren») mot Vestbredden. Deler av barrierens trasé er ansett som ulovlig. Etikkrådet la i sin vurdering vekt på at utstyret som Elbit leverte, var spesielt utviklet til barrieren og ikke hadde noen andre anvendelsesområder. Det ville derfor være kjent for Elbit at (deler av) formålet med leveransen er ulovlig.

Et gjennomgående vurderingstema i disse sakene er hvilken kunnskap selskapet har om fremtidige normbrudd som følge av salget. Et viktig moment ser ut til å være om gjenstandene som selges er særlig konstruert for å utføre det aktuelle bruddet eller om det er gjenstander som også kan brukes på måter som vil være fullt lovlig.

I årsmeldingen til Etikkrådet for 2018 står det at skal det «anbefales utelukkelse under adferdskriteriene av selskaper på grunnlag av deres salg av våpen til parter i en konflikt hvor det skjer omfattende brudd på humanitæretten eller menneskerettighetene, må det foreligge et tydelig element av medvirkning fra selskapets side til disse bruddene gjennom salget og senere bruk av disse våpnene.» Hva som konkret menes her er uklart. Kunnskap hos selskapet om at det er fare for at mottakerlandene kan bruke selskapets våpen til å begå krigsforbrytelser er imidlertid ikke tilstrekkelig. Følger vi tolkningen av hva som menes med «uakseptabel risiko» i de sakene som er offentliggjort av Etikkrådet, må selskapet produsere våpen som utlukkende er ment for bruk i Jemen for at det skal utelukkes fra Oljefondet.

FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP)

FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP) ble vedtatt i 2011, og er i dag den rådende internasjonale standarden for hvordan næringslivet forventes å forholde seg til menneskerettighetene. I korthet handler disse veiledende prinsippene om at selskaper skal gjøre en risikovurdering av om deres virksomhet kan medvirke til brudd på menneskerettighetene. Terskelen for denne risikovurderingen er uaktsomhet både i forhold til egne virksomheter og i forhold til brudd på menneskerettighetene i leverandørkjeden. Selv om UNGP ikke inneholder noen liste over hvilke menneskerettighetskonvensjoner næringslivet skal følge, forventes det at også humanitærretten, eller krigens folkerett, respekteres av selskaper som har interesser i konfliktområder.

Standarden som legges til grunn i UNGP er således ikke hva selskapet visste eller aktivt medvirket til gjennom sin virksomhet, men hva de burde vite om bruken av deres varer og tjenester. For en våpenprodusent er spørsmålet om man hadde grunn til å tro om våpnene som selges kunne brukes mot sivilbefolkningen i Jemen. Den aktsomhetsvurderingen som UNGP legger til grunn er dermed en annen enn den Etikkrådet har lagt til grunn når de vurderer å anbefale utelukkelse av selskaper for Oljefondet.

Det kan problematiseres om UNGP sine prinsipper er relevante for Oljefondet siden dette ikke er selskap. Men så lenge Norges Bank forvalter Oljefondet på samme måte som andre investeringsselskaper er det ikke urimelig å kreve at de også følger UNGP.

Den internasjonale avtalen om våpenhandel

Den internasjonale avtalen om våpenhandel (Arms Trade Treaty (ATT)) ble vedtatt av FNs generalforsamling 2. april 2013 og er ratifisert av Norge. Målsettingen med avtalen er å etablere en felles internasjonal standarder for eksport av konvensjonelle våpen for å hindre ulovlig handel med slike våpen, bl.a. med sikte på å bidra til fred, sikkerhet og stabilitet og å redusere menneskelige lidelser.

Ifølge ATT artikkel 7 (3) skal stater ikke tillate eksport av våpen hvis det er en overveiende sannsynlighet at disse blir brukt til å begå alvorlige brudd på internasjonal humanitærrett. Kravene som her stilles til hvilke risikovurdering som gjøres ved salg av våpen er annerledes enn de som stilles av Etikkrådet. For mens Etikkrådet legger vekt på det faktiske formålet med våpnene som selges av selskapene, krever ATT at man skal vurdere mulig bruk av disse våpnene.

Selv om ATT kun omhandler landets eksport av våpen og ikke investeringer i våpenindustrien, er det uheldig at Etikkrådet har lagt andre standarder til grunn for investeringer i våpenindustrien enn det som følger av ATT. Uttalelsen til Etikkrådet om at det ikke er mulig å investere i våpenindustrien uten å risikere at våpen brukes i strid med humanitærretten står også i sterk kontrast til formålet med hele ATT om at det er mulig sikre en forsvarlig våpenindustri. Også Norge stilte seg bak dette formålet under forhandlingene og godkjenningen av ATT.

Forslag til endringer i Etikkrådets praksis

Siden Etikkrådets praktisering av Retningslinjene hverken er i tråd med UNGP eller de formål som ligger bak ATT, foreslås det at Etikkrådet endrer sin praktisering av hva som anses som «uakseptabel risiko» i atferdskriteriet i Retningslinjene til Oljefondet.

Det nye innholdet i «uakseptabel risiko» må være i tråd med FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP) og de risikovurdering som skal gjøres av våpeneksport i ATT. I Etikkrådets vurderinger av investeringer som gjøres i selskaper som selger våpen til landet som deltar i væpnet konflikt, vil da følgende momenter kunne være av betydning:

1. Selges det våpen til et land som er i konflikt?
2. Hva vet vi om konflikten som landet er involvert? Er det beskyldninger om krigsforbrytelser?
3. Er det risiko for at utstyret kan bli brukt til å begå krigsforbrytelser?
4. Hva gjør selskapet for å sikre at deres utstyr ikke brukes i denne konflikten?
5. Hva slags kunnskap har ansatte om de lover og regler som gjelder i krig og konflikt?

ICJ er selvfølgelig tilgjengelig for nærmere utdypning av våre forslag hvis det er ønskelig.

Med vennlig hilsen,

Kiran Aziz
Sign.
Styremedlem

Juni Solbrække
Sign
Faggruppeleder

Mads Harlem
Sign.
Faggruppeleder

Kopi:
Finansdepartementet

Kontakt:
kiranaziz31@hotmail.no
jusol@hjort.no
madsharlem1@gmail.com